

Тэма 10 Гісторыя старажытнай літоўскай літаратуры

10.1 Гістарычныя ўмовы развіцця старажытнай літоўскай літаратуры

10.2 “Катэхізіс” М.Мажвідаса

10.3 Творчасць К. Данялайціса

10.1 Гістарычныя ўмовы развіцця старажытнай літоўскай літаратуры

Спецыфіка старажытнай літоўскай літаратуры заключаецца ў тым, што яна стваралася на розных мовах: лацінскай, польскай, нямецкай, літоўскай. Дзяржаўнай мовай Вялікага Княства Літоўскага з’яўлялася беларуская мова. На беларускай мове пісаліся летапісы, Літоўская метрыка, Статуты. Латынь прыйшла з прыняццем хрысціянства, ідэямі гуманізму. Літоўская мова ў афіцыйнай літаратуры ўжывалася рэдка, але з пачаткам рэфармацыі яе выкарыстанне распаўсюджвалася ўсе больш.

Літоўская літаратура пачала фарміравацца ў Вялікім княстве Літоўскім і ў так званай Малой Літве (гістарычны этнаграфічны рэгіён Прусіі, дзе жылі прускія літоўцы). Старажытная літоўская літаратура не была мастацкай творчасцю ў сучасным яе разуменні. У асноўным гэта была літаратура дзяржаўнага прызначэння (летапісы, метрыкі, юрыдычныя дакументы), царкоўная пісьменнасць (катэхізісы, песеннікі, пераклады Святога пісання), а таксама гістарычныя творы, граматыкі, слоўнікі. Аднак і ў гэтых творах можна знайсці элементы мастацкай літаратуры.

Канец XIV – сярэдзіна XVI стагоддзя – перыяд існавання Вялікага княства Літоўскага. У гэты перыяд была напісана Літоўская метрыка, Літоўскія летапісы, Літоўскі статут, з’явілася пісьменнасць на лацінскай мове і выдадзена першая літоўская кніга.

У Вялікім княстве Літоўскім усё большае значэнне набывала дзейнасць езуітаў. Першай літоўскай кнігай на тэрыторыі ўласна Літвы стаў «Катэхізіс» (1595) Мікалоюса Даукшы (каля 1527-1613). Кніга ўяўляла сабой пераклад польскага Катэхізіса іспанскага езуіта Якуба Ледэсмы, – адказ каталікоў на выданне пратэстанцкага Катэхізіса Марцінаса Маждасаса. Адзін з самых выдатных помнікаў стара-літоўскай пісьменнасці - перакладзены з польскай мовы і выдадзены (1599) Мікалоюсам Даукшам зборнік пропаведзяў «Пасцілла» рэктара Віленскай езуіцкай калегіі Якуба Вуека (1541-1597). Мікалоюс Даўкша заслужана лічыцца першым літоўскім стылістам.

10.2 “Катэхізіс” М.Мажвідаса

З’яўленне першай літоўскай кнігі звязана з рэфарматарскім рухам. Рэфарматары А. Кульвеціс і С. Рапаленіс у пачатку 16 стагоддзя першымі перавялі на літоўскую мову рэлігійныя песні. У 1547 годзе Марцінас Маждасас (каля 1520–1563), будучы лютэранскі пастар, падрыхтаваў і

выдаў ва Усходняй Прусіі, у Кёнігсбергу (Калінінградзе) першую літоўскую кнігу – «Простыя словы катэхізіса» (1547). Вершаваная прадмова да гэтай кнігі стала першым творам пісьмовай літоўскай літаратуры. Адначасова з асновамі катэхізіса гэтая невялікая (79 старонак) кніга ўтрымлівала упершыню складзены літоўскі буквар, пераклады царкоўных песень з польскай і нямецкай моў, вытрымкі з Бібліі, павучанні. Першая літоўская кніга далучала народ да граматы на роднай мове і ўтрымлівала ў зародку цэлы шэраг жанраў будучай літоўскай пісьменнасці.

10.3 Творчасць К. Данялайціса

Крысціёнас Данялайціс нарадзіўся ў 1714 г. ва Усходняй Прусіі.

У Кёнігсбергскім універсітэце будучы паэт і святар грунтоўна пазнаёміўся з антычнай і еўрапейскай літаратурай.

Пасля заканчэння ўніверсітэта Данялайціс тры гады службыў настаўнікам музыкі і кіраўніком царкоўнага хору. Пасля яго прызначылі рэктарам школы. З гэтым перыядам звязаны і яго першыя літаратурныя досведы. Данялайціс пачаў з баек, якія чытаў сваім вучням.

У 1760-70-я гады Данялайціс стаў даволі шырока займацца пытаннямі літаратуры - перакладаў царкоўныя спевы на літоўскую мову, пісаў брашуры для сялян. У пачатковы перыяд паэтычнай творчасці нарадзіліся чатыры эпічныя песні, а таксама байкі. Да нас дайшло толькі шэсць з іх: «Воўк-суддзя», «Дуб-самахвал» і інш. Тады ж Данялайціс прыступіў да напісання сваёй эпічнай паэмы, якая пазней атрымала назву «Чатыры пары года». Гэтую працу паэт працягваў каля дзесяці гадоў.

Пры жыцці Данялайціс не апублікаваў ні аднаго свайго твора. Свае вершы ён, верагодна, чытаў толькі сябрам і прыхажанам. Пасля яго смерці жонка перадала рукапісы пастару суседняга прыхода; пазней яны трапілі ў рукі выдаўцу літоўскага фальклору, літаратару, прафесару Кёнігсбергскага ўніверсітэта Людвігу Рэзу (1776–1840), які апублікаваў чатыры песні Данялайціса, назваўшы іх «Чатыры пары года» (1818), а таксама яго байкі (1824). Назва, дадзеная Л. Рэзай, адпавядала творчай задуме Данялайціса і назаўсёды замацавалася за паэмай. З-за цензуры паэма была надрукавана ў значна скарачаным выглядзе. Цалкам яна была выдадзена толькі ў 1865 г. Расійскай Акадэміяй навук у Санкт-Пецярбургу.

На фоне баек XVIII ст. творы Данялайціса вылучаюцца рэалістычнасцю бытавых дэталей, фальклорнымі элементамі, народнасцю мовы. Месцамі аўтар не цураецца і натуралістычнай грубасці, якая набывае сатырычнае адценне (напрыклад, у надламананага бурай дуба «з нутра... павылазілі вантробы»). Насуперак літаратурнай традыцыі свайго часу Данялайціс амаль не карыстаўся ў байках зваротамі, характэрнымі для літаратуры класіцызму. Тут няма антычных багоў і герояў, няма класічных рэмінісцэнцый. Паэт пазбягаў таксама абстрактнасці: у яго байках пераважае сакавітая вобразнасць, дынамічны аповяд.

Галоўны твор Данялайціса – паэма «Чатыры пары года» – складаецца з чатырох частак: «Радасці вясны», «Летнія работы», «Шчадроты восені» і «Зімовыя клопаты». Звязаны з распаўсюджанай у еўрапейскай літаратуры XVIII ст. традыцыяй апісальнай паэзіі, гэты твор, аднак, грунтуецца на цалкам канкрэтным матэрыяле, духоўным вопыце народнага жыцця, дэманструючы стыхійную сілу і самабытнасць, якая зараджаецца ў літоўскай літаратуры.

У паэме «Чатыры пары года» адлюстроўваюцца побыт, прырода і людзі літоўскай вёскі ва Усходняй Прусіі. Паклаўшы ў аснову твора цыкл з чатырох пораў года, паэт малюе характэрныя для кожнага з іх дакладныя і адначасова пластычныя карціны. Асабліва дынамічныя і выразныя карціны прыроды ў прэлюдыі да асобных частак паэмы, якія перадаюць настрой вясны, восені і іншых пораў года, рух сонца, абуджэнне і заміранне жыцця.

Асноўная ўвага ў паэме нададзена чалавеку, яго працы і паўсядзённым клопам, асэнсаванню быцця. Галоўныя героі Данялайціса – літоўскія сяляне, так званыя бурасы. Для паэмы «Чатыры пары года» характэрны багаты этнаграфічна-бытавы каларыт. Героі паэмы – бурасы – абмяркоўваюць гаспадарчыя пытанні і дзеляцца навінамі на вясковых сходах («Радасці вясны», «Зімовыя клопаты»). Вобразна і з веданнем справы Данялайціс апісвае асноўныя сельскагаспадарчыя работы – ворыва, сенажаць, жніво, рубку лесу і т. п. Народныя звычаі і традыцыі адлюстроўваюцца ў сцэнах свята жніва, хатняга лекавання і іншых. Асабліва шмат этнаграфічных дэталей у падрабязным апісанні вясковага вяселля.

У паэме пададзена мноства гаспадарча-бытавых парад (як пазбегнуць пажараў, як разабраць тушу і да т.п.), маральна-педагагічнай дыдактыкі. Сустракаецца і хрысціянская маралізацыя, якая выказвае пазіцыю Данялайціса-пастара: часам гэтыя сентэнцыі ўкладваюцца ў вусны персанажаў, а часам паэт прамаўляе іх ад свайго ўласнага імя.

У байках і паэме выявіўся выдатны наватарскі талент Данялайціса як вялікага мастака слова. Яго творы паклалі пачатак пісьмовай літоўскай літаратуры. Сціплы вясковы святар падрабязна і з веданнем справы апісаў паўсядзённае жыццё літоўскага селяніна: яго працу, побыт, звычаі, норавы. Упершыню радасці і беды простага чалавека сталі здабыткам высокай літаратуры, у той час як у Еўропе паэты апявалі антычных герояў і рыцараў. На думку Э. Межэлайціса, Данялайціс стаў не толькі пачынальнікам рэалістычнага напрамку ў літоўскай літаратуры, але і выдатным прадстаўніком рэалізму ў еўрапейскай літаратуры.

На беларускую мову паэма «Чатыры пары года» перакладзена А. Зарыцкім.

1 *Повайшас, А. Творческий метод Донелайтиса / А. Повайшас // Вопросы литературы – 1965. – № 2. – С. 84-96.*

2 *Литовская литература в курсе “Литература ближнего зарубежья” : Методические рекомендации. – Брест: БрГУ, 2005. – 36 с.*

3История литовской литературы / под ред. Й. Ланкутиса. – Вильнюс: “Вага”, 1977. – 958 с.

4Бороздина, П. А. Очерки истории литератур народов СССР / П. А. Бороздина. – Воронеж: Изд-во Воронеж. университета, 1991. – 478 с.

5История многонациональной советской литературы: в 6 т. Т. 1 – 6 / ред. Л. И. Трофимов, Л. Н. Арутюнов. – М. : Наука, 1970 – 1975.

РЕПОЗИТОРИЙ ГГУ ИМЕНИ Ф. СКОРИНЫ